

Gemeente Amsterdam: laat je niet gek maken

Scholen worden bestookt met lespakketten van belangengroepen en overheidsinstanties. Op onze site passeerden eerder de lespakketten over orgaandonatie (NIGZ) en over de Nederlandse aanwezigheid in Uruzgan (BZ) de revue.¹ Aan propagandistische lespakketten kleven risico's, tenzij de docent erin slaagt zo'n lespakket in te passen in een evenwichtig programma dat alle gezichtshoeken aan bod laat komen. Leerlingen moeten in staat worden gesteld tot een eigen oordeel te komen over persoonlijke en maatschappelijke kwesties. Scholen hebben wel een opvoedende taak, maar in een vrije samenleving mag dat niet in indoctrinatie ontaarden. Zij mogen zich niet voor propagandacampagnes lenen, zelfs niet als die van de overheid uitgaan. Een paar weken geleden stuurde de Gemeente Amsterdam het lespakket '**Laat je niet gek maken**' naar alle Amsterdamse basis- en middelbare scholen.² Deze 'lesbrief', bestemd voor tien- tot veertienjarigen, gaat over de vrijheid van meningsuiting. Is dat een staaltje van propaganda?

Door de politieke beweging van Wilders c.s. is de lesbrief per omgaande als misplaatste (*politieke anti-*) *propaganda* betiteld, omdat de lezer gewezen wordt op de polariserende effecten van extremistische uitspraken van sommige politici, waarbij gesuggereerd wordt dat ze dat alleen maar doen om stemmen te winnen.³ De Gemeente had het concept van de lesbrief weliswaar gelezen, maar had de politieke gevoeligheid van deze passage niet voldoende onderkend. Zij heeft de samenstellers inmiddels verzocht deze passage te herzien. Voor het overige heeft de lesbrief naar mijn indruk een evenwichtig, educatief karakter gekregen, dankzij de zorgvuldige wijze waarop de Gemeente de valkuilen heeft weten te vermijden.

1. Om die valkuilen te belichten, moeten we onderscheid maken tussen propaganda, voorlichting en educatie. Bij *propaganda* (bv. overheidspropaganda) wordt eenzijdig standpunt X of belang X verdedigd, terwijl andere standpunten en belangen genegeerd worden. Bij *voorlichting* (bv. gezondheidsvoorlichting) wordt informatie en advies gegeven om leerlingen te helpen hun doelen te bereiken en hun belangen te behartigen; idealiter worden deze doelen en belangen zorgvuldig omschreven (indien je X wilt bereiken, kun je het beste A doen en B nalaten). Bij *educatie* wordt de leerling geholpen de verschillende standpunten (X, Y, Z) tegenover elkaar af te wegen, daarin een eigen keuze te maken en daaraan adequate handelingsconsequenties te verbinden.

Een campagne ter bevordering van orgaandonatie is propaganda, indien deze tot doel heeft leerlingen te overreden hun organen te doneren (X), en indien afwijkende standpunten (Y, Z) in zo'n campagne buiten beschouwing worden gelaten of als flauwekul worden afgedaan. Overheidsvoorlichting over een controversiële kwestie zoals de Nederlandse aanwezigheid in Uruzgan is propaganda, indien vooral pro-argumenten (X) worden gegeven en contra-argumenten (Y, Z) genegeerd worden.

Nóg een voorbeeld. Een campagne tegen het gebruik van tabak, alcohol en drugs is *propaganda* als deze tot doel heeft leerlingen te overtuigen dat ze zich van het gebruik van deze genotsmiddelen moeten onthouden. Maar zo'n campagne kan ook de vorm van *voorlichting* krijgen, waarbij leerlingen objectief geïnformeerd worden over de gezondheidsrisico's die gebruikers lopen en waarbij ze eventueel ook adviezen krijgen over de wijze waarop ze die risico's kunnen reduceren. In een *educatieve* campagne zal tevens plaats worden ingeruimd voor de vraag welke functies deze genotsmiddelen voor de mens kunnen hebben en voor de vraag of die functies ook op andere wijze vervuld kunnen worden; vervolgens zal de vraag aan de orde worden gesteld welke persoonlijke keuzes de leerling in dezen zou willen maken.

2. Welke positie heeft de Amsterdamse brochure op dit continuüm? De lesbrief kan worden gekenschetst als *voorlichting* over de plaats van het recht van vrije meningsuiting in een democratische rechtsstaat en *educatie* over de wijze waarop leerlingen met (de gevolgen van) dat recht zouden kunnen omgaan.

3. De Gemeente Amsterdam heeft alles in het werk gesteld om te voorkomen dat de lesbrief het odium van overheidspropaganda zou kunnen krijgen. Het zwakke punt van de eerder genoemde lespakketten (orgaandonatie, Uruzgan) was, dat de initiatiefnemers een eenzijdig belang meenden te moeten verdedigen en de ontwikkeling van het pakket daarom in eigen hand hielden. De voorlichting over orgaandonatie werd gereduceerd tot een pleidooi ten gunste van orgaantransplantatie. En de voorlichting over de Uruzganmissie werd een toelichting ten gunste van het overheidsbeleid. De Gemeente Amsterdam heeft het verstandiger aangepakt. Zij fungeerde weliswaar als initiatiefnemer, financier en doorgeefluik van de lesbrief, maar zij schiep garanties voor de onafhankelijkheid van de samenstellers en van de uitgever.

3.1 De Gemeente maakt zich zorgen over ontwikkelingen op de Amsterdamse scholen: onveiligheid en mogelijke polarisatie en radicalisering. Zij vreest dat die polarisatie versterkt wordt door de wijze waarop sommigen gebruik maken van hun recht op vrije meningsuiting en zij meent dat leerlingen in dat opzicht

bewuster en weerbaarder gemaakt moeten worden in het kader van een programma gericht op actief burgerschap en sociale integratie. De boodschap die de Gemeente met de lesbrieff wil uitdragen is in het algemeen belang en nauwelijks controversieel. De boodschap heeft geen eenzijdige, propagandistische strekking, evenmin als dat het geval zou zijn bij een pleidooi ten gunste van eerlijkheid en integriteit of ten gunste van gelijke kansen voor mannen en vrouwen.

3.2 De Gemeente heeft de ontwikkeling van de lesbrieff uitbesteed aan een onafhankelijk dienstverleningsinstituut op het gebied van het basis- en voortgezet onderwijs: het Centrum voor Nascholing (CNA) van de Universiteit en Hogeschool van Amsterdam.⁴ Voor het samenstellen van de lesbrieff werd door het CNA een projectteam gevormd, bestaande uit:

- een CNA-deskundige op het gebied van het basisonderwijs en mede op het gebied van het onderwijs aan allochtone kinderen;⁵
- een CNA-deskundige op het gebied van leerlingbegeleiding, schoolveiligheid en radicalisering in het basis- en voortgezet onderwijs;⁶ en
- een zelfstandig gevestigd coach/psychotherapeut.⁷

3.3 Niet alleen het samenstellen van de lesbrieff, maar ook de uitgave ervan is uitbesteed aan een onafhankelijke instantie: de educatieve uitgeverij *Kwintessens* in Amersfoort.⁸ Deze is gespecialiseerd op het gebied van sociaal-emotionele vorming, sociale competentie, waarden, burgerschap en wereldgodsdiensten. De lesbrieff is in haar fonds opgenomen, in de zelfde vorm als haar lespakketserie *Expeditie Samenleving*, met dien verstande dat scholen deze lesbrieff (anders dan de overige lespakketten) gratis kunnen downloaden. Aangezien de uitgeverij een naam te verliezen heeft, vormt de opname in haar fonds een extra garantie dat het hier niet om propagandaboodschappen maar om een educatieve uitgave gaat.

De samenstellers van de lesbrieff zijn er in geslaagd een evenwichtige, educatieve opzet te realiseren. Hoewel de (gemeentelijke) overheid de lesbrieff gefinancierd heeft, toont de lesbrieff geen zweem van overheidspropaganda. Ook hebben de samenstellers zich verre gehouden van partijpolitieke overwegingen (behalve dan in die ene passage waarin ze ze zich vergaloppeerd hebben door naar mogelijke populistische drijfveren te verwijzen en daarmee de eerbare intenties van sommige extremistische politici in twijfel te trekken).

Over propaganda gesproken: de enige meer fundamentele kritiek die ik op de lesbrieff zou kunnen bedenken, is dat het begrip *propaganda* noch in de lesbrieff noch in de bijbehorende lerarenhandleiding behandeld wordt. Het bedrijven van propaganda wordt in Nederland beschermd door de vrijheid van meningsuiting. In een educatief programma gericht op het ontwikkelen van actief en mondig burgerschap is één van de mogelijke thema's dat de burger bedacht moet zijn op de doelen en belangen van degene die een boodschap uitzendt en op de eventuele belanghebbenden door wie de boodschapper financieel of anderszins gefaciliteerd wordt. Ook zou in zo'n programma aandacht kunnen worden besteed aan de ethische norm die bonafide boodschappers daarbij in acht nemen, namelijk dat ze hun doelen, belangen en sponsors niet verbloemen.⁹ Maar misschien is dat meer een thema voor gevorderden.

Wes Holleman
weblog onderwijs 23-2-2008
www.onderwijsethiek.nl

¹ <http://www.onderwijsethiek.nl/?p=82>; <http://www.onderwijsethiek.nl/?p=123>

² http://www.amsterdam.nl/onderwijs_0/alles_onderwijs/werken_in_het?ActItmIdt=75124 (4-2-2008)

³ Op blz. 19 van de eerste editie staat: *'Helaas zijn er politici die denken dat ze populairder worden door heel negatief te zijn over bepaalde groepen mensen. Zij denken dat je alles moet kunnen zeggen, ook als het kwetsend kan zijn. Maar dat maakt het er in Nederland niet prettiger op. Want voor je het weet hitsen ze de een tegen de ander op.'*

⁴ <http://www.centrumvoornascholing.nl/nieuws/102>

⁵ <http://www.centrumvoornascholing.nl/brochures/brPO0708W.pdf> (pp. 2, 17)

⁶ <http://www.centrumvoornascholing.nl/previewmedewerker/61>

⁷ <http://www.windrich.nl/>; <http://www.mirjam.nu/index/mirjam>

⁸ <http://www.kwintessens.nl/websites/scholma/kwint.nsf/kwi?openframeset&unidnr=64ABBC78737A4A0FC12573F70070E969>

⁹ Wat het sponsorship betreft houden de samenstellers van de lesbrieff zich keurig aan deze norm: de Gemeente Amsterdam wordt uitdrukkelijk als opdrachtgever vermeld.